

შოთა შირიანაშვილი

**მყინვარწვერი, ბეთლემის გამოქვაბული
და ბეთლემის ეკლესია ნაცარქელზე**

ქართულ ალპინისტურ ლიტერატურში სიტყვა „ბეთლემი“ პირველად იოსებ ასლანიშვილის ნაწერებში გვხვდება — „მყინვარწვერზე ასვლა შემოდგომით“ (ტფილისი, 1928წ.)

მყინვარწვერის ექსპედიცია საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების „მთასვლა-მგზავროსნობის“ განყოფილების ორგანიზებული იყო. ასვლა ხვეის „პატარძალზე“ (მყინვარწვერი) კი 1927 წლის 9 ნოემბერს განხორციელდა გერგეტის მყინვარის მხრიდან, მარშრუტით, რომელიც სიმონ ჯაფარიძის მიერ იყო გაკვლეული.

კონკრეტულად რომელ ადგილს უწოდებს ავტორი (ი. ასლანიშვილი) „ბეთლემის გორას“, ჩემთვის მთლად ნათელი არ არის, მაგრამ თუ ავტორისეულ მონათხრობს დავეყრდნობით — „ხუთის ნახევარი იყო, ბეთლემის გორას რომ აუაღწიეთ 3150 მ. სიმაღლეზე, საიდანაც გადაიშალა თვალწარმტაცი სურათი ჩხერის, ანუ გერგეტის მყინვარის, რომელსაც ზემოდან მყინვარწვერი დასცქერის“. „ბეთლემის გორაში“ უთუოდ იმ სერის თავია ნაგულისხმევი, რომელიც ხატის მინდვრიდან (სამება) იწყება. ამას ადასტურებს სერის წვერზე ქვისგან ნაშენი სალოცავიც, რომელზეც მიუთითებს ი. ასლანიშვილი.

ამ ექსპედიციის მთავარი მეგზურის, ცდოელი გახა წიკლაურის¹ თქმით, სამების დღესასწაულის დღეს „ბეთლემის გორაზე“ დიდძალი რაოდენობის მხვეწნარ-მლოცველნი აღიოდნენ თურმე. „რაც შეეხება ნამდვილ ბეთლემს, რომელსაც ილია ჭავჭავაძის „განდევილით“ ვიცნობთ, უფრო წინ არის, გერგეტის მყინვარის ზემოთ, მყინვარწვერის ძირში“, — გვამცნობს ი. ასლანიშვილი.

¹ გახა წიკლაური — ცნობილი სამთო მეგზური სოფ. ცდოდან. იგი იყო მთავარი მეგზური ა. დიდებულიძის ექსპედიციაში და 1923 წლის 3 სექტემბრის ასვლა მყინვარწვერზე პირადად მისთვის მე-16 იყო.

8 ნოემბერს, როცა მყინვარწვერისაკენ მიმავალი რაზმი² გერგეტის მყინვარის შუა წელში იმყოფებოდა, იაგორ კაზალიკაშვილმა³ მთასვლელებს მყინვარის გადაღმა კლდეებზე მიუთითა, სადაც ბეთლემის მონასტრის ნანგრევები მდებარეობდა. ვინაიდან „მთასვლა-მგზავროსნობის“ განყოფილების არცერთ ექსპედიციას ბეთლემის შესწავლა გეგმაში არ ჰქონია და ამასთან ერთად ასვლის არცერთ თბილისელ მონაწილეს „ნამდვილი ბეთლემი“ თვალთ არ ენახა, ხანმოკლე თათბირის შემდეგ, მიზანშეწონილად იქნა მიჩნეული ბეთლემის ხილვა და ფოტოზე აღბეჭდვა. ბეთლემის მონახულების მსურველთა შორის იყვნენ: სიმონ ჯაფარიძე, დევი მიქელაძე, არჩილ ბენაშვილი, ანდრია კოვალკოვი (ფოტოგრაფი), იოსებ ასლანიშვილი და იაგორ კაზალიკაშვილი. გახა წიკლაურმა კი დანარჩენი ხალხით განაგრძო გზა ჩხერის მყინვარზე შავნაბადას მიმართულებით.

მყინვარის გადაკვეთისა და ნაცარქედზე⁴ ასვლის შემდეგ (ალტიმეტრი 3850 მ-ს აჩვენებდა) მათ ფეხი შედგეს კლდის ქიმზე „საიდანაც ნათლად მოჩანდა ბეთლემი თავისი ნანგრევებით“, რამაც უკიდურესად აღაფრთოვანა ი. ასლანიშვილი.

როგორ ტრანსფორმირდება კონკრეტული ადამიანის ცნობიერებაში გარემომცველი სამყარო და მოვლენები, შეუცნობი საიდუმლოებაა. მეც ვმდგარვარ იმ კლდის ქიმზე (ცხადია, წლების შემდეგ), რომელზეც ი. ასლანიშვილი მოგვითხრობს. ნაცარქედზე მდებარე ეკლესიის ნანგრევებს ჩემი სულიც უკიდურესად აუფორიაქებია და უამრავი საფიქრალიც აღუძრავს, მაგრამ ვერ გავიზიარებ ი. ასლანიშვილის მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ ილიას ნათელხილვა „განდევილში“ ნაცარქედზე მდებარე ეკლესიას უკავშირდებოდა. აი, იმ კლდის ქიმიდან რა იხილა ი. ასლანიშვილმა — „არ ვიცი, ამ კლდის თავზე იყო თუ არა ოდესმე ილია ჭავჭავაძე, რომელმაც დასწერა ლეგენდა „განდევილი“ ბეთლემის აღწერილობით, მაგრამ მისი ლეგენდის პირველი თავი საუსებით გამოხატავს იმას, რაც ჩვენ იმ კლდიდან ვიხილეთ“.

მე კი იმ კლდიდან სულ სხვა სურათი ვიხილე — წინაპართა ამაღლებული სულის და შემართების უზენაესი სახიერება! პირადად ჩემთვის ილიას „განდევილი“ მყინვარწვერის მიუვალ კლდეში, კაცთა ხელით ნაკვეთ გამოქვაბულს უკავშირდება, რომლის რეალური არსებობაც (არა მხოლოდ ლეგენდის სახით) 1947 წელს დადასტურდა.

როგორც ჩანს, 1927 წლის ექსპედიციის მონაწილეებს ილიას განდე-

² რაზმში 7 თბილისელი და სამი ადგილობრივი მთასვლელის გარდა ირიცხებოდა 10 ტვირთის მზიდავი სტეფანწმინდიდან და სოფ. ცდოდან.

³ იაგორ კაზალიკაშვილი — ცნობილი მთის მეგზური და ქართველი მთამსვლელი, იგი მეგზურად ახლდა გ. ნიკოლაძის ექსპედიციას და 1923 წლის 28 აგვისტოს ასვლა მყინვარწვერზე მისთვის რიგით მეათე იყო. მისი ალპინისტური მიღწევებიდან ღირსშესანიშნავია უშბა (1934 წ.) და თუთნულდი (1930 წ.).

⁴ ნაცარქედი — გერგეტისა და აბანოს მყინვარების გამყოფი ქედი.

გილში აღწერილი მღვიმე და ნაცარქედზე მდებარე ეკლესიის ნანგრევები ერთმანეთში აღრევიან, რისი ნათელი დასტურიც ა. ასლანიშვილის მონათხრობია: „ჯაჭვი, რასაკვირველია, არ ჩანდა და ჩვენ სრულიად თავისუფლად მივედით ბეთლემის ნანგრევებთან. სიმონი კი ეძებდა საკნებში ეკლესიის ირგვლივ ჯაჭვს, მაგრამ ამაოდ, ჯაჭვი არსად იყო. შესაძლებელია იყო ოდესღაც, ახლა კი თვით ბეთლემის ნანგრევები თავისი მიდამოებით 3 850 მეტრის სიმაღლეზე მიტოვებული მაინც ღირსშესანიშნავია მით, რომ როგორც ჩანს, იქ არა ერთი და ორი კაცი ცხოვრობდა, არამედ მრავალი. ეკლესიის ირგვლივ შორიახლო სულ ექვსი საკანია“.

იმ დროისათვის თვით ეკლესია, კლდეში ჩაშენებული, უკვე დანგრეული იყო. „ნანგრევების ქვეშ მოსჩანდა კარი... კლდეში კი, რომელზეც მიშენებულია ეკლესია, აქამდე შემორჩენილია ამოთლილი და ზედ ჩასობილი ქვის დიდი ჯვარი“ (ი. ასლანიშვილი). კლდის ჩრდილოეთ ფასადზე ამოტვიფრული წარწერების თაობაზე ი. ასლანიშვილი არაფერს გვამცნობს. როგორც ჩანს, ხავსით დაფარულ ქართულ წარწერებს მათ ვერ მიაგნეს.

ი. ასლანიშვილის 1927 წლის 8 ნოემბრის მონათხრობიდან იმ დასკვნის გამოტანა შეიძლება, რომ იმ დროინდელ ხევში ადგილობრივი მოსახლეობა ბეთლემის გამოქვაბულად მიიჩნევდა ჩხერისა და აბანოს მყინვარების გამყოფ ქედზე (ნაცარქედი) მდებარე ეკლესიას „სიმონი კი ეძებდა საკნებში ეკლესიის ირგვლივ ჯაჭვს, მაგრამ ამაოდ, ჯაჭვი არსად ჩანდა“.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ილია, როცა ის „განდევილს“ ძერწავდა, „ბეთლემის“ შესახებ რაღაც ისეთ ინფორმაციას ფლობდა, რაც უბრალო მოკვდავთათვის იმ დროისთვის უცნობი იყო. ან შესაძლოა დიდი შემოქმედისთვის დამახასიათებელი ფარული წვდომის რაღაც განსაკუთრებულ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე:

„... და ზედ კარია გამოკვეთილი,
ვით კლდის ნაშალზე არწივის ბუდე,
ზღუდის ძირამდე რკინის რამ ჯაჭვი
ზედა ჰკიდია თურმე იმ კარსა.
და თუ არ ჯაჭვით, სხვაფრივ ვერა გზით
ვერ ძალუმს ასვლა ვერარა კაცსა...“

ილიას ხილვა და რეალობა, რომელიც მხოლოდ 1947 წელს გაცხადდა, სრულად ემთხვევა ურთიერთს. არა მხოლოდ ქალაქად, არამედ ხევშიც (სტეფანწმინდა), ბეთლემის გამოქვაბულს, რომელიც ილიას „განდევილში“ ხატონად აქვს აღწერილი, ლამაზ ლეგენდად მიიჩნევდა ყველა, ვიდრე ყაზბეგის მაღალმთიანი მეტეოროლოგიური სადგურის თანამშრომელმა (ი. ხუციშვილმა) 1947 წლის ერთ შშენიერ დღეს, მოყვითალო კლდოვანი ბასტიონის ცენტრში, დაახლოებით 4100 მეტრის სიმაღლეზე, ბეთლემის მღვიმე და მის კარზე დაკიდებული ჯაჭვი არ იხილა. ლეგენდა ბეთლემის შესახებ

სრულად გაცხადდა ზუსტად ისე, როგორც განდევნილია აღწერილი.

ბეთლემის კარი პირველად მე 1957 წელს შევადე. იმ წლის შემოდგომაზე უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის თანამშრომელთა და სტუდენტთა ერთ ჯგუფს, ბატონ ლევან მენაბდეს თავკაცობით, ბეთლემის გამოქვაბულის მონახულება სურდა. ამ დონისძიებაზე, რომელიც ილიას მკვლევობიდან 50 წლისთავზე მოეწყო, მეგზურებად ისუ ალპსექციის მთამსვლელები მიგვიწვიეს. ჩემს გარდა მთამსვლელებთა ჯგუფში შედიოდნენ: ფილოლოგი გიორგი აბაშიძე, ფიზიკოსები: ოთარ ხაზარაძე, ლევან ღლონტი და გიორგი როსტომაშვილი. სულ 50-მდე ადამიანი ვიყავით.

მეტეოროლოგიურ სადგურს რომ მივადწვიეთ, იქ თანამშრომლების გარდა, მწერალთა კავშირის მიერ მოწყობილი ესპედიციის მონაწილეთაგან, ქალბატონი ალექსანდრა ჯაფარიძე და მწერალი ლევან გოთუა დაგვხვდნენ. შესაძლოა, ახალგაზრდობის დიდმა ნაწილმა არ იცოდეს, ვინ იყო ალექსანდრა ჯაფარიძე ან ლევან გოთუა, თუმცადა არ მინდა ბოლომდე ვირწმუნო ეს. ვიტყვი მხოლოდ იმას, რომ ჩემთვის და ჩემი თაობის გოგო-ბიჭებისთვის ეს ის ადამიანები იყვნენ, ვინც სიცოცხლეშივე ლეგენდად იყვნენ ქცეულნი.

მეორე დღეს ბეთლემის გამოქვაბულისკენ დავიძარი. მეგზურად მეტეოროლოგიური სადგურის თანამშრომელი გამოგვყვა. საქმე ისაა, რომ 4100 მეტრის სიმაღლის ფრიალო კლდეზე გამოკვეთილი მღვიმე, „არწივის ბუდესავით“ რომ მოჩანს შორიდან, როგორც კი კლდეებს მიუახლოვდები, თვალთახედვიდან ქრება და ბეთლემისაკენ გზის გაკვლევა ამ გარემოცვაში, პირველად მოხვედრილი კაცისთვის, თითქმის შეუძლებელია. როცა ბეთლემის გამოქვაბულის ძირს მივადექით (იქამდე მისვლა, გზის სირთულის თვალსაზრისით, მაინცდამაინც არ გაგვჭირვებია), გამოქვაბულის კარზე, რომელიც ჩვენგან ოციოდ მეტრის დაშორებით იყო, რკინის ჯაჭვი ეკიდა რამდენიმე რგოლით. ალბათ, უწინ მისი სიგრძე ბაქნამდე სწვდებოდა, ეხლა კი ჯაჭვის მხოლოდ ნაწილი იყო შერჩენილი.

ბაქნიდან პირდაპირ (ჯაჭვის მიმართულებით) ასვლა კარგ ალპინისტსაც გაუჭირდებოდა. არ გამოვრიცხავ იმასაც, რომ ჯაჭვამდე მისასვლელი კლდეები დროთა განმავლობაში ჩამოინგრა, რის გამოც იგი ჰაერში გამოეკიდა. თვით გამოქვაბული ფრიალო მოყვითალო კლდეზეა გამოკვეთილი. შესაძლოა, რომ ადამიანმა ბუნებრივ გამოქვაბულს მიაგნო და შემდეგ იგი მნიშვნელოვნად გააფართოვა. კარების ჭრილი დახვეწილი გეომეტრიული ფორმის ოთხკუთხედს წარმოადგენს. თვით მღვიმე თაღოვანი ფორმისაა, იატაკი კი ფილებით მოპირკეთებული. როგორც კარის ჭრილი, ასევე მღვიმის შიდა სივრცე ადამიანის მირ რკინის საჭრეთლით გამოქანდაკებული საოცარი ქმნილების შთაბეჭდილებას ტოვებს.

კლდის მარჯვენა მხარე საცოცად მესამე კატეგორიის სირთულეს არ

აღმატებოდა. 15 მეტრი ვერტიკალში და შემდეგ ხუთიოდე მეტრი ტრავერსი, ჯაჭვის დონის მიმართულებით, ვიწრო ბაქანზე გაგიყვანს, საიდანაც ჯაჭვის დახმარებით გამოქვაბულს იოლად მიაღწევ. როცა მღვიმის კართან აღმოვჩნდი, კლდეში პალო ჩავასვი და თოკი ამოსასვლელად პირდაპირ ქვედა ტერასაზე დაეშვი. ჩვენს ბიჭებს, მხედველობაში ალპინისტები მყავს, თოკის დახმარებით ამოსვლა არ გასჭირვებიათ. რაც შეეხება ფილოლოგიის ფაკულტეტის პედაგოგებს და სტუდენტებს, მათ ვერც თოკმა უშველა და ვერც ჩვენმა ძალისხმევამ, მხოლოდ ერთი სტუდენტის აყვანა შეეძლო.

იმ წელს ილიას „განდევილი“ ცალკე წიგნად გამოიცა. სწორედ „განდევლის“ ეს ახალი გამოცემა დაავსვენეთ გამოქვაბულში. იყო წინასწარ შეთანხმება იმის თაობაზე, რომ ყველა, ვინც ბეთლემის კარს შეაღებდა, ახლად გამოცემულ „განდევლზე“ თავის ავტოგრაფს დასტოვებდა. ვინაიდან ბეთლემში ასვლა ვერ მოხერხდა, „განდევლი“ თოკით დაუშვით ქვედა ტერასაზე, სადაც სტუდენტებმა და მათმა პედაგოგებმა ხელმოწერით დაამშვენეს. რა ბედი ეწია 1957 წელს გამოცემულ „განდევლის“ ბეთლემურ ნიმუშს, არ ვიცი, შესაძლოა დღესაც ბეთლემშია მისი ბინა.

ჩვენი ექსპედიცია ამით არ დამთავრებულა. მეორე დღეს დილაადრიან მყინვარწვერზე ასასვლელად გავედით, პირდაპირ შუბლში, მეტეოსადგურის მხრიდან (გველემშაპის კუდის მიმართულება). ამ გზით მყინვარწვერზე ასვლა პირველად შოთა მიქელაძემ და მისმა მეწყვილემ სცადეს. ეს ასვლა ტრაგიკულად დამთავრდა. მწვერვალის გუმბათზე გასვლისას შოთას მეწყვილე მოწყდა, შოთამ მისი შეჩერება ვერ შეძლო და თოკში ჩაბმული წყვილი თავქვე დაექანა. ვარდნის მიმართულება „გველემშაპის კუდს“ დაემთხვა. თოკი ქვის შვერილებს გამოედო და მთამსვლელთა ვარდნაც შეჩერდა, თუმცადა შოთა სერიოზულად იყო ტრამვირებული. მთელი ღამე შოთა მიქელაძე განცდილის და ადამიანის ამქვეყნიური დანიშნულების ფიქრებით იყო მოცული და მიუხედავად საბედისწერო ვითარებისა, რომელშიც ის აღმოჩნდა, ყოველივე ამის შესახებ ჩანაწერები დაგვიტოვა.

როგორც აღმოჩნდა, ავბედითი ღამის ის ჩანაწერები შ. მიქელაძის უკანასკნელი აღსარება იყო. შ. მიქელაძე მეორე დღეს, დაშვებისას მოწყდა და დაიღუპა, მისმა მეწყვილემ კი როგორღაც მოახერხა ცოცხლად გადარჩენა... შ. მიქელაძის ეს ჩანაწერები მის მეგობარს დარჩა, ასმათ ნიკოლაიშვილს, რომელიც მაშველ ჯგუფს ხელმძღვანელობდა. დეიდა ასმათი აგი აბაშიძის ახლო ნათესავი იყო. შ. მიქელაძის ეს ჩანაწერები აგის დეიდა ასმათისთვის გამოურთმევია და თან წამოუღია მარშრუტზე. ამის თაობაზე აგიმ, ბეთლემის გამოქვაბულიდან რომ დავბრუნდით, მაშინ გამანდო. გადავწყვიტეთ, გველემშაპის კუდზე, ზუსტად იმ ადგილას, სადაც თავისი უკანასკნელი ღამე გაათია შოთა მიქელაძემ, დაგვედგა კარავი და ღამე შოთა მიქელაძის უკანასკნელი ჩანაწერების კითხვაში გაგვეთია. ასეც მო-

ვიქეცით, მიუხედავად იმისა, რომ საკმარისი დრო იყო იმისათვის, რომ მწვერვალზე აესულიყავით, დამე „გველეშაპის კუდზე“ გავათიეთ.

დღეს, 51 წლის შემდეგ, ცხადია, დეტალებში არ მახსოვს შ. მიქელაძის უკანასკნელი ღამის ჩანაწერები, მაგრამ ის კი ჩამრჩა მეხსიერებაში, რომ ეს იყო ნამდვილი კაცის დამშვიდობება მეგობრებთან და მის საოცნებო ქვეყანასთან, რომელსაც საქართველო ჰქვია.

მეორედ ბეთლემში 1966 წელს მოვხვდი. იმ წელს იაპონელ მთასვლელებს ველოდით საქართველოში. იაპონელებს ყველაზე მეტად მყინვარწვერზე ასვლა ეწადათ. ასვლა გერგეტის მყინვარიდან კლასიკური მარშრუტით იყო დაგეგმილი. იაპონელ მთამსვლელთა დელეგაციას, ცხადია, ყაზბეგის მაღალმთიანი მეტეოროლოგიურის შენობაში რამდენიმე ღამის გათუვა მოუხდებოდათ. სწორედ ამ მოტივით, მე, გიორგი აბაშიძეს და დიმიტრი დანგაძეს დაგვაგულეს მეტეოსადგურში ასვლა და იაპონელთა დასახვედრად ყველა პრობლემის მოგვარება. მეტეოსადგურში რომ ავედით, ყველა საკითხი, რომელიც იაპონელ მთამსვლელთა დელეგაციის მიღებასთან იყო დაკავშირებული, წარმატებით იყო მოგვარებული. თურმე ნუ იტყვი, ყაზბეგის პარტიის რაიკომს საკუთარ კონტროლზე ჰქონდა აყვანილი მეტეოსადგურის წესრიგში მოყვანა და იქ იაპონელთათვის ნორმალური პირობების შექმნა.

ამდენად, მეტეოსადგურში ასულები, საქმის გარეშე აღმოჩნდით. იაპონელთა ამოსვლამდე კი საში დღე რჩებოდა. რა უნდა გვეკეთებინა ამ დღეებში! ჯერ კიდევ იმ დღეს, როცა მეტეოსადგურისაკენ მიმავალ ბილიკებს აღმა მიეყვებოდით, მიტომ უცნაური რამ ამბავი გამანდო. რამდენიმე წლის წინ მას ნაცარქედზე მდებარე ეკლესიის მახლობლად, 3750 მ სიმაღლეზე ქალის შიშველი, თავწამტვრეული ბიუსტი უნახავს. შიშველი გულმკერდი თუთრი ქვისგან ყოფილა ნაკვეთი. როგორც მიტომ ამიხსნა, ბიუსტი საკამოდ მძიმე ყოფილა, რის გამოც მაშინ მისი წამოღება ვერ შეძლო. ალბათ, დიმიტრი ვერ მიხვდა, თუ რა უნიკალურ ნივთს წააწყდა, თორემ როგორ მიატოვებდა! ქართულ ეკლესიაში შიშველი ქალის ტორსი — წარმოუდგენელი რამ არის.

მეორე დღეს ნაცარქედისკენ იმ განზრახვით წავედით, რათა მიტოს მიტოვებული ძვირფასი ნივთი მოგვეძია. ჩაქცეულ ეკლესიას უპრობლემოდ მივაგენით, ვინაიდან ის ნაცარქედზე აუშენებიათ, ზუსტად იმ ადგილზე, სადაც ქედის თითქმის ჰორიზონტალური უბანი კლდოვან კონტროფორსში გადადის, რომელიც თავად ბეთლემის გამოქვაბულის ფრიალო კლდის ზღუდეს ებჯინება. ეკლესიის დასავლეთი კედლის როლს ამ კონტროფორსის 20 მეტრი სიმაღლის და რამდენიმე მეტრი სიგანის ფრიალო კლდე ასრულებს, რომლის წვერზეც, კლდეში სპეციალურად ამოკვეთილ ფოსოში თუთრი ქვის მოზრდილი ჯვარია ჩასობილი. ბევრი ვეძებეთ, მაგრამ საწა-

დელი ნივთი ვერსად ვნახეთ. იმჟამად მყინვარწვერს ყოველ წელს ათასობით „სტუმარი“ ჰყავდა სსრკ-ს თითქმის ყველა კუთხიდან. ეტყობა, ვიღაც უცნობმა „ტურისტმა“ ხელს გააყოლა ქვაში გამოკვეთილი ქალის გულ-მკერდი, რომელმაც ასე აღაფრთოვანა თავის დროზე ახალგაზრდა ქართველი მხატვარი დიმიტრი დანგაძე.

რაც ჩემმა თვალებმა ნახა ნაცარქედზე ჩაქცეული ეკლესიის სახით, ის ნათება დღემდე არ ჩამქრალა. იმ კლდის ჩრდილოეთ ფასადზე, რომელსაც ეკლესია დასავლეთის მხრიდან ებჯინებოდა, ხავსის ქვეშ ამოტვიფრული ჯვარი და რაღაც წარწერები მოჩანდა. ჩვენ დიდი სიფრთხილით და გულმოდგინებით კლდე გავწმინდეთ და ყველაფერი, რაც ხავსის ქვეშ იმალებოდა, 16 მმ კინოფირზე გადავიღეთ.

17 საათს იყო გადაცილებული, როცა მეტეოსადგურში დაებრუნდით. მთელი არსებით დღის განცდილით ვიყავი მოცული. გადავწყვიტე, ჩაქცეული ეკლესია გამეწმინდა და ამის თაობაზე ბიჭებს შევუთანხმდი. იაპონელების ამოსვლამდე კიდევ ორი დღე რჩებოდა.

გათენდა თუ არა, ეკლესიას მივაშურეთ. წყნარი, შზიანი დარი იდგა. ნაცარქედზე გასვლას ერთ საათზე ნაკლები დრო მოვანდომეთ. ეკლესიის სახურავი ჩაქცეული იყო. დიდი ქვის ჯვარი, ორად გაპობილი, იქვე ეკლესიის გვერდით ეგდო, ჩრდილოეთ ფასადის მხრიდან. ჯვარის ორივე ნატეხი ავიტანეთ და ძველ ადგილას მოვათავსეთ — კლდის თავზე. როცა ეკლესია მთლიანად გავწმინდეთ, მიწაში სანახევროდ ჩაფლული, ორად გაპობილი, ორნამენტით დამშვენებული ქვის საკმაოდ მოზრდილი ჯამი და ოთხკუთხა სვეტის თავი გამოჩნდა. მის ორივე მხარეს წმინდა გიორგის მიერ ურჩხულის განგმირვის სცენები იყო გამოკვეთილი.

იმ დღეს მთელი დღე ვიმუშავეთ. ეკლესიის ერთ კუთხეში, მიწაში მთლად ჩაფლული, მოზრდილი (არანაკლებ 0.80 მეტრის სიმაღლის, 50 სმ დიამეტრის) ოვალური ფორმის ქვის ფიგურა ამოვთხარეთ. სიმართლე გითხრათ, მისი დანიშნულება ჩვენთვის დღესაც უცნობია. ჩემი ვარაუდით, შესაძლოა ნაყოფიერების სიმბოლიკის მატარებელი იყო წარმართული ხანიდან ქრისტიანობაში გადმოსული.

გათხრებს ართულებდა ის გარემოება, რომ მიწის ქვედა ფენები გაყინული აღმოჩნდა და მხოლოდ ფენა-ფენის (30-30 სმ) მოხსნა იყო შესაძლებელი, ისიც კარგა ხნის ინტერვალით (1.5-2 სთ). მუშაობა მეორე დღესაც გავაგრძელეთ. მესამე დღეს ისტორიკოსი გერმან მირიანაშვილიც ჩაერთო სამუშაოებში (ის წინა საღამოს ამოვიდა მეტეოსადგურში და ჩვენი გათხრების თაობაზე არაფერი იცოდა). როცა გათხრების ადგილი დაათვალიერა, ჩვენ მიერ ნაპოვნი ნივთებით აღფრთოვანებული დარჩა. მისი თქმით, სვეტის თავზე გამოსახული წმინდა გიორგის და გველეშაპის სცენები ადრეულ შუა საუკუნეზე მიუთითებდნენ. მაგრამ საბოლოო დასკვნის

გაკეთება მხოლოდ საფუძვლიანი შესწავლის შემდეგ იყო შესაძლებელი. ქვის ქანდაკება კი, მისი აზრითაც, ნაყოფიერების სიმბოლიკის წარმართულ ხანას მიეკუთვნებოდა.

იმ დღეს კიდევ 60-80 სანტიმეტრის სიღრმეზე ჩავედით. საეკლესიო ღმრთისმსახურების რამდენიმე კარგად შენახული ნივთი ვნახეთ, მათ შორის ხის ჯვარზე გაკრული ქრისტეს გამოსახულებაც. მოვიძიეთ მინის (ციფერი) ჭურჭელიც, მაგრამ მისი ყინულიდან გათავისუფლება ვერ შევძელით, ხელში ჩაგვატყდა, რის შემდეგაც გათხრები შევაჩერეთ.

ნაცარქედის ჩრდილო ფერდობზე, ეკლესიის მახლობლად, რამდენიმე ნაგებობის ნიშნები ჩანდა. ალაგ-ალაგ დახვავებული იყო შავი ფიქალის ბრტყელი ფილები (ამ მიდამოებში ფიქალი არ მოიპოვება. ესენი ქვემოდან არის ამოტანილი და სახურავის საფარად იქნებოდა გამოყენებული). ჩვენ ათამდე ასეთი ნაგებობის ნაშთები დავაფიქსირეთ. ყველაფერი იმის მაუწყებელი იყო, რომ ადრეული ხანიდან ამ ადგილას რაღაც სამონასტრო კომპლექსი ფუნქციონირებდა.

მეოთხე დღეს იაპონელებიც ამოვიდნენ მეტეოსადგურში. აკლიმატიზაცია მათაც ესაჭიროებოდათ და შემდეგი დღე ბეთლემში ასვლას და ნაცარქედზე ეკლესიის ნანგრევების დათვალიერებას დაუთმეთ. იაპონელები აღფრთოვანებულები დარჩნენ, როგორც ბეთლემის მღვიმით, ასევე იმ ნივთებით, რომლებიც ჩვენ მოვიძიეთ.

ვინაიდან იაპონელ მთამსვლელთა ტვირთი გერგეტიდან მეტეოსადგურამდე ცხენებით ამოიტანეს, შესაძლებლობა მოგვეცა, გათხრების შედეგად მოპოვებული ნივთები ცხენებზე აგვეკიდა და ყაზბეგში ჩაგვეტანა. მათი პატრონობა გერმან მირიანაშვილმა ითავა. მოგვიანებით ჩვენს გათხრებს მან ვრცელი წერილი მიუძღვნა, რომელიც გაზეთ „კომუნისტში“ დაიბეჭდა.

მყინვარწვერიდან რომ ვბრუნდებოდით, ვახტანგ ქირიკაშვილმა მე და დიმიტრი დანგაძე შეგვაჩერა და გვითხრა: ერთი საიდუმლოება მინდა გაგანდოთ, რომელიც ჯერ არავისთვის გამომხელიაო. ეს ამბავი გერგეტის ენის მახლობლობაში ხდებოდა. ყველა წინ იყო წასული ჩვენ სამის გარდა. ვახტანგმა ბინოკლი მოიმარჯვა და გვითხრა: „ნაცარქედზე რომ ეკლესიის ნანგრევებია, იმ ადგილს ხომ ხედავთ, მის ზემოთ ქედი კლდოვან კონტრფორსში გადადის. ამ კონტრფორსის კლდეები მეტეოსადგურს რომ დაჰყურებს ზემოდან, კიდევ ერთ ხელოვნურ გამოქვაბულს ფარავსო“. ისიც დასძინა, რომ ახალი მღვიმე მხოლოდ ამ ადგილიდან მოჩანს, საკმარისია რამდენიმე მეტრით გადაინაცვლო და მღვიმე თვალთახედვიდან ქრებაო.

ვინაიდან ვახტანგმა ზუსტად მიმანიშნა ადგილი, ბინოკლის დახმარებით მისი ხილვა არ გამჭირვებია. ის, რომ ახალი მღვიმე ბუნებრივი წარმომავლობის არ იყო, კარის სწორი მართკუთხა ჭრილი ადასტურებდა. მღვიმის კარი ჩამოშლილი იყო, მაგრამ ხის ძელები, რომელზეც ალბათ

კარები ეკიდა, ჯვარედინად იყო ჩახერგილი მღვიმის ჭრილში და კლდეების შედარებით მუქ ფონზე კარგად იმზირებოდა.

ჩვენ ერთად გვინდოდა იმ ახალ გამოქვაბულში შეღწევა, მაგრამ ბედმა სხვაგვარად განსაჯა. ვახტანგი ავტოკატასტროფაში დაიღუპა. მე და მიტომ ვახტანგის დაღუპვიდან მეოთხე წელს ვცადეთ გამოქვაბულის მიგნება და მასში შესვლა. იმ ადგილიდან, საიდანაც 1966 წელს პირველად ვიხილეთ, ამჯერადაც არ გაგვიძნელდა მისი დამზერა. ზუსტი ორიენტირები ავიღეთ და გამოქვაბულის მიმართულებით ავიღეთ გეზი. ვახტანგი მართალი აღმოჩნდა. როგორც კი რამდენიმე ათეული მეტრი გავიარეთ, გამოქვაბული თვალთახედვიდან გაქრა. ჩვენ მტკიცედ გვქონდა განზრახული, მიზნისთვის მიგვეღწია. ორიენტირებიც მონიშნული გვქონდა და რაც უფრო ვუახლოვდებოდით კლდეების ფრონტს, რომლის შუაგულშიც გამოქვაბული გველოდებოდა, ახალ-ახალ სამიზნესაც ვირჩევდით.

ეს კლდეები ცენტრში მთელ სიმაღლეზე ავიარეთ და კონტროფორსზე გავედით. შემდეგ პირველი ვარიანტის მარცხნივ და მარჯვნივ მონიშნეთ ბედი. გამოქვაბული არსად ჩანდა. მის ძებნაში მთელი დღე დაუკარგეთ. დარჩენა აღარ შეგვეძლო. თბილისში ექსპედიცია გველოდებოდა, როცა მყინვარის ენამდე დავუშვიტ, საღამოს ჟამი იყო. მზე მყინვარწვერის იქით იყო ჩასვენებული. გამოქვაბული ზუსტად იქ მოჩანდა, სადაც მთელი დღე დაებორიალობდით.

გადავწყვიტეთ, რომ შემდგომში აუცილებელად რაციებით აღვიჭურვებოდით. ერთ-ერთი ჩვენგანი მყინვარზე დარჩებოდა, ხოლო მე და მიტო გამოქვაბულის მოსაძიებლად წავიდოდით. ამ შემთხვევაში საჭირო იყო „საქმეში“ ახალი წვერების ჩართვა. ჩვენი არჩევანი უყოყმანოდ ოთარისა და გიორგისზე შეჩერდა.

მხოლოდ 70-იანი წლების ბოლოს მომეცა შესაძლებლობა კვლავ განმეგრძო ახალი გამოქვაბულის ძებნა. იენისის შუა რიცხვებში მყინვარწვერზე მყავდა თანრიგოსანთა მოზრდილი ჯგუფი. როგორც ზემოთ მსვლელობისას, ასევე მყინვარწვერიდან დაბრუნებულმა დიდხანს ვეძიე გამოქვაბული (ცხადია, ვიზუალურად), მაგრამ ის უკვალოდ გამქრალიყო კლდეთა შინა. როგორც ჩანს, ხის ძელები, რომელზედაც კარი იყო ჩამოკიდებული, გარემოებათა გამო ალბათ სადღაც უფსკრულში ჩაიჩეხა და თვალთახედვის არედან გაქრა. მათ გარეშე კი მღვიმეში შესასვლელი, რომელსაც ჩხერის მყინვარის ენიდან ფრონტალურად უცქერ, კლდეთა ლაბირინთების ფონზე ძნელად გასარჩევი ხდება.

მიუხედავად ამისა, მე იმედს არ ვკარგავ, რომ კლდეთა ტყვეობაში მომწყვდეულ ამ მღვიმეს, ადრე თუ გვიან, აუცილებლად მივაგნებთ. ზომ გაამცნობს ვახუშტი თავის ფუნდამენტურ ნაშრომში „აღწერა სამეფოსა

საქართველოსა⁵, რომ მყინვარწვერის კლდოვან კალთებზე კაცთაგან „ქვაბნი“ არისო ნაკვეთი.

ზუსტად არ მახსოვს, როდის უუამბე წვრილად პარმენ მარგველაშვილს ნაცარქედზე მდებარე ეკლესიისა და იქ წარმოებული გათხრების თაობაზე. ერთი კი უდავოა, რომ ჩვენი საუბარი 1978 წლის 28 მაისს უნდა უსწრებდეს, ვინაიდან სწორედ ამ დღეს ჩვენი ჯგუფი (უნივერსიტეტის მთამსვლელები მყავს მხედველობაში) ჩხერის მყინვარით მეტეოსადგურისკენ მიიკვლევდა გზას. ამ ლაშქრობაში, რომელსაც ორი ამოცანა ჰქონდა დასახული — მყინვარწვერზე ასვლა და ნაცარქედზე მდებარე ეკლესიის დეტალური დათვალიერება, პარმენიც მონაწილეობდა. თეორიული ფიზიკის კათედრის დოცენტი პ. მარგველაშვილი იმ ხანად უნივერსიტეტის ახალგაზრდა მეცნიერთა გაერთიანების თავკაცი იყო. ამ ორგანიზაციასა და თსუ ალპინისტურ სექციას შორის მიღწეული იყო შეთანხმება ბეთლემის ეკლესიის კომპლექსური გამოკვლევის თაობაზე, რაც თავის თავში, ცხადია, გულისხმობდა საფუძვლიან არქეოლოგიურ კვლევებსაც. არქეოლოგიური გათხრების წარმოება კი გამორიცხული იყო ძველთა დაცვის სახელმწიფო კომიტეტის სპეციალური ნებართვისა და მათივე მონაწილეობის გარეშე. აღნიშნულ პრობლემათა მოგვარება პარმენმა ითავა.

სამწუხაროდ, 1978 წლის მაისის ეს ლაშქრობა ჩხერის შუაგულ მყინვარზე დამთავრდა. კიდევ ერთხელ დადასტურდა ის მარტივი ჭეშმარიტება, რომ მყინვარებზე, მით უმეტეს მაშინ, როცა ნაპრალები თოვლით არის დაფარული, თოკში ჩაბმის გარეშე სიარული ფრიალ სახიფათოა. წინ მიმავალი დიმიტრი (მიტო) დანგაძე თავისი სენბერნარით ნაპრალში ჩაგვივარდა.

მყინვარის შუა წელში, სადაც ეს ამბავი მოხდა, ყინულის სისქე 400 მეტრს სჭარბობს. ნაპრალი, რომელშიც მიტო ჩავარდა, საკმაოდ ღრმა აღმოჩნდა — 40 მეტრზე მეტი. საბედნიეროდ, მიტომ სულ რაღაც 6-7 მეტრი იფრინა, ზუსტად ამ ადგილას ნაპრალის ორი კიდე ყინულის ხიდით იყო შეერთებული. ამ ხიდმა შეაჩერა მიტოს ვარდნა, თუმცადა სერიოზული ტრავმა მიიღო და გზის გაგრძელება ვეღარ შეძლო. რაც შეეხება ძაღლს, ის ნაპრალში ბოლომდე ჩაენარცხა და გროგშიც აღმოჩნდა. ვინაიდან ნაპრალში უკუნეთი სიბნელე იყო და, რაც მთავარია, ძაღლი დაღუპულად მიგვაჩნდა, მისი ძებნა იმ ჟამად აღარ დაგვიწყია, მით უმეტეს, რომ პატრონი გვყავდა გადასარჩენი.

ის ღამე ნაპრალთან ვათიეთ (მიტოს სიარული არ შეეძლო). შუაღამე იქნებოდა გადასული, როცა ნაპრალიდან ძაღლის ყეფამ ამოაღწია ჩვენამდე. ის თურმე მთელი ამ ხნის განმავლობაში უგონოდ ეგდო, თუმცადა საღსალამათად იყო გადარჩენილი. ძაღლი, ცხადია, ამოვიყვანეთ, მის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ასე დამთავრდა ეს ლაშქრობაც და ახალი

⁵ სტალინის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 1941.

გამოქვაბულის მოძიების შანსიც გაურკვეველი დროით გადაიდო.

რაც შეეხება არქეოლოგიურ გათხრებს ნაცარქედზე, რომელიც 1978-1979 წლებში ზაფხულის პერიოდში მიმდინარეობდა, მათში მე მონაწილეობა ვერ შევქედი, გათხრებს კი პარმენი ხელმძღვანელობდა. ამის უპირველესი მიზეზი ის განხლდათ, რომ 1962-1985 წლებში საქართველოს მთამსვლელთა ნაკრებსაც ვედექი სათავეში, ზაფხულის განმავლობაში მთლიანად ალპინიზმით ვიყავი დაკავებული და გასაგებია, რომ თავისუფალი დრო სხვა საქმიანობისთვის პრაქტიკულად არ მქონდა.

80-იანი წლების ბოლოს კიდევ ორჯერ მქონდა მცდელობა, მეპოვა ახალი მღვიმე. პირველ შემთხვევაში უპირველესად ბეთლემის მღვიმეს ვეწვიე ჩვენი ეკლესიის მამამთავრის, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II -ის დავალებით. იმ წელს მისმა უწმინდესობამ იერუსალიმიდან ჩამოიტანა ღვთისმშობლის ხატი და მისი დასვენება ბეთლემში ისურვა. საპატრიარქოს ეს დავალება, ცხადია, დაუყოვნებლივ აღვასრულეთ. ყოვლადწმიდა ქალწული მარიამის ხატი ბეთლემს ავიტანეთ და იქ მიუუჩინეთ სამუდამო ადგილ-სამყოფელი.

ხატის დასვენება ბეთლემის ქვაბში ფირზე გოგა ხაინდრაყამ აღბეჭდა, ისევე, როგორც მთელი გზაც, რომელიც ხატთან ერთად გავიარეთ. დოკუმენტური ფილმი საპატრიარქოს გადაეცით იმ ვიდეოკამერასთან ერთად, რომლითაც ფილმი გადავიდეთ. როცა პატრიარქის დავალება პირნათლად შევასრულეთ, მე და დიმიტრი დანგაძემ ვცადეთ, 1966 წელს შორით ნახული გამოქვაბულის მიგნება, მაგრამ ამაოდ. თუმცაღა მის ძებნაში ნაცარქედის ეკლესიის ზემოთ კლდეები თითქმის მთლად მოვიარეთ. ბეთლემის გამოქვაბულის დონეზე, მხოლოდ აბანოს მყინვარის მხრიდან, შვეულ კლდეზე ახალ გამოქვაბულსაც მივაგენით, მაგრამ მარშრუტი იმდენად რთულად მოგვეჩვენა, რომ მასში შეღწევა სხვა დროისათვის გადავდეთ.

1989 წელს, პარმენთან ერთად, კიდევ ერთხელ ვესტუმრეთ მყინვარწვერს. ამჯერად მთავარი ამოცანა იყო წინა წელს ნახულ გამოქვაბულში შეღწევა. გამოქვაბულში, რომელიც ბუნებრივი აღმოჩნდა, არწივებს დაელოთ ბინა. ბეთლემის კომპლექსი კი, რომელიც ადრეული შუა საუკუნეებიდან მომდინარეობს, ქართველთათვის უადრესად ღირებულ ისტორიულ ძეგლთა რიცხვს მიეკუთვნება და მისი აღდგენა ჩვენი თაობის ვალია.

რაც შეეხება მყინვარწვერს, ის, ვფიქრობ, ჩვენი სულიერი ამაღლების სიმბოლოდ უნდა დავისახოთ.